

AZİZİYE CAMİİ

İstanbul Maçka'da
XIX. yüzyılda yapımına başlanıp
bânisi Sultan Abdülaziz'in
tahttan indirilmesi üzerine
tamamlanamayan cami.

Projesine göre Sultan Abdülaziz (1861-1876) bu camiyi kendi adını yaşatmak üzere Maçka'nın Dolmabahçe üzerindeki hâkim bir noktasında dört minareli olarak yaptırmak istemişti. Mimarı da o yıllarda birçok yapıyı inşa eden Sarkis Balyan (ö. 1899) olacaktı. Yaptırdığı bütün büyük yapılarda şehrin kuzey taraflarını tercih eden Abdülaziz, kendi camii için Marmara'dan geldiğinde Boğaz girişine hâkim bu yeri seçmiştir. Caminin geliri için önce, Beşiktaş'tan Maçka'ya doğru çıkan ve günümüzde de Akaretler adıyla anılan iki yol üzerinde iki taraflı olarak semte adını veren bir örnek kâgir evler yapıldıktan sonra caminin temeli atılmıştır. 1874 sonlarında veya 1875 yılı başlarında büyük bloklar halindeki temel taşları konularak bina yerden henüz yükselmeye başlamışken Sultan Abdülaziz'in 30 Mayıs 1876'da tahtından indirilmesi üzerine inşaat durmuş ve cami tamamlanmadan böylece kalmıştır. Duvarların ve büyük ana pâyelerin uzun süre duran temel taşları, buranın "Taşlık" adını almasına sebep olmuştur. 1940'lı yıllarda cami arsasına bir kahvehane ile bazı özel binalar yapılmış ve bu sebeple Aziziye Camii'nin izleri de ortadan kaldırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

"Akaretler", *İstanbul Kültür ve Sanat Ansiklopedisi*, İstanbul 1982, I, 510-512 (Akaretler hakkında çeşitli söylentilere dair).

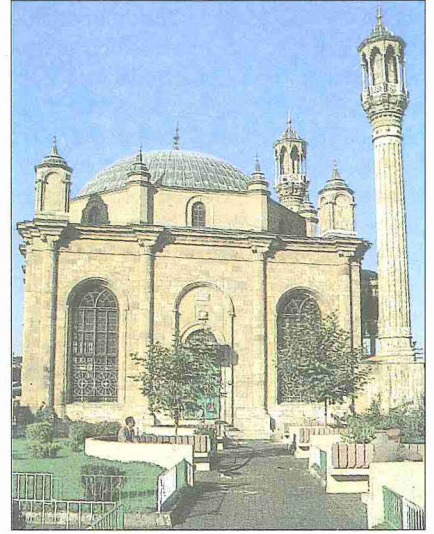
SEMÂVİ EYİCE

AZİZİYE CAMİİ

Konya'da çarşı içinde
XIX. yüzyılda yapılmış cami.

Bezirgânlar Hanı arsası diye bilinen bu yerde önceleri, IV. Mehmed'in kızlarından Hatice Sultan'ın eşi Musâhib Mustafa Paşa (ö. 1096/1685) tarafından yaptırılan ve altında dükkânlar bulunduğundan Yüksek Cami denilen bir mâbed vardı. 1284'te (1867-68) bu caminin yanması üzerine, vakıf gelirleri kullanılmak ve Sultan Abdülaziz ile annesi Pertevniyal Vâlide Sultan'ın da büyük maddî yardımları sağlanmak suretiyle yapımına 1872'de başlanıp birkaç yılda tamamlanan kâgir bir cami inşa ettirildi.

Aziziye Camii tamamen kesme taştan yüksek bir bina olup harime merdivenle çıkılmaktadır. Camilerde usulden olan avlusu yoktur. Şadırvanlar ise minare kürsülerine bitişiktir. Altı sütunlu ve üç kubbeli son cemaat yerini takip eden harim kare bir plana göre yapılmış olup büyük bir kubbe bu mekânı örtmektedir. Caminin iki yan duvarında beşer giriş bulunması Türk mimarisinde pek rastlanmayan bir özelliktir. Kubbe kasnağının etrafında sıralanan sivri külâhlı ağırlık kulecikleri ile dört köşede yükselen değişik biçimli ve başlı başına bir

Aziziye Camii - Konya

mimariye sahip olan dört büyük ağırlık kulesi, Aziziye Camii'ne değişik bir görünüm vermektedir. Yivli gövdeli çift minare de nisbetleri ve şerefe biçimleri bakımından Türk minarelerine göre değişiktir. Yapının her cephesinde yuvarlak kemerli büyük pencereler vardır. Minber ve mihrap zengin süslemeli olarak bölgede göktaş adı verilen mavimtrak taştan işlenmiştir. Mihrap ile kapıların üstünde çok güzel yazılar yer almaktadır. Aziziye Camii, XIX. yüzyılda Türk mimarisine hâkim olan Avrupa sanat akımlarının birkaçının karıştırılması suretiyle meydana getirilmiş, belirli bir üslûbu olmayan ve cami mimarisinde bazı yenilikler deneyen değişik bir yapıdır.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmet Önder, *Mevlâna Şehri Konya*, Konya 1962, s. 205-206; Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 325-327; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 424.

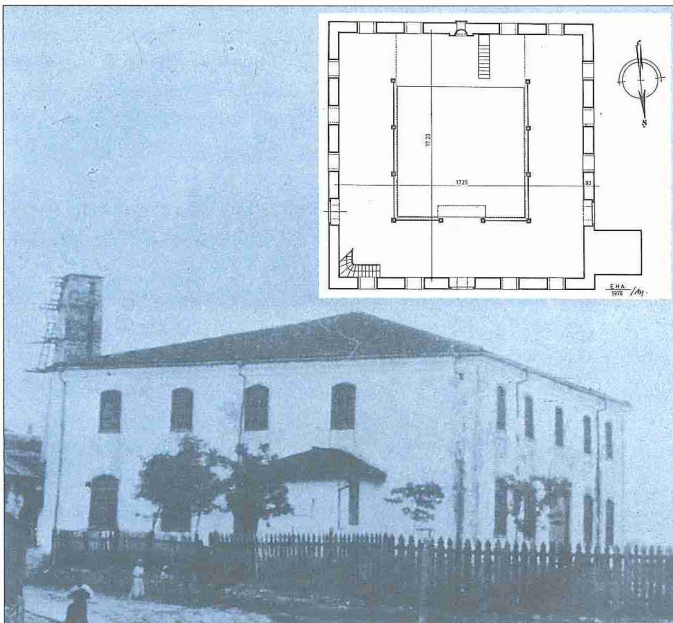

SEMÂVİ EYİCE

AZİZİYE CAMİİ

Kuzey Romanya'da Dobruca'nın
Tulça (Tulcea) kasabasında
XIX. yüzyıla ait bir cami.

Adından ve mimarisinden de anlaşıldığı gibi Sultan Abdülaziz'in saltanat yıllarında (1861-1876) yaptırılmıştır. Tulça'da bugün hâlâ müslüman cemaat bulunduğundan cami de ibadete açıktır. Ya-

Aziziye
Camii'nin
1880 yılına
ait bir resmi -
Dobruca /
Romanya
(İÜ Ktp.,
Albüm, nr. 91.233)
ve planı
(Ayverdi'den)

pıldığı yıllarda Osmanlı Türk mimarisine hâkim olan ve Tanzimat üslûbu olarak adlandırılan mimari tarzında inşa edilmiştir. Oldukça büyük ölçüde bir bina olan caminin mimari bakımından bir özelliği olmadığı gibi herhangi bir süslemesi de yoktur. Her bir kenarı dıştan 20 m. kadar uzunlukta bir kare biçiminde olan binanın üstü kiremit örtülü ahşap bir çatı ile kapatılmıştır. Esas cümle kapısından başka iki yanlarda da birer kapısı bulunmakta, iki sıra halinde dizilmiş birçok pencere içeriği aydınlatmaktadır. Caminin son cemaat yeri yoktur. Sağ duvarına bitişik ince, uzun bir minaresi vardır. İçeride ahşap direklerle dayanan ve iç mekânı U biçiminde dolaşan ahşap bir mahfilî bulunmaktadır. Tavan basit ahşap pasalı tavadır. Mihrap ve minber ise son derecede sadedir. 1966'da gördüğümüzde Aziziye Camii'nin içi temiz ve halıları döşeli olmakla beraber camları kırıldı. Aradan geçen on yıl içinde cami tamir görmüş olmalı ki 1976'da E. H. Ayverdi bu eseri gayet iyi durumda bulunduğunu belirtmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri I*, s. 62-65.

SEMAVİ EYİCE

AZİZİYYE

(العزیزية)

Rifâiyye tarikatının
Abdülazîz b. Ahmed ed-Dîrîni'ye
(ö. 694/1295)
nisbet edilen bir kolu
(bk. DİRİNİ).

AZİZÜDDEVLE

(عزیزالدولة)

Ebû Şücâ' Fâtik b. Abdillâh er-Rûmî
(ö. 413/1022)

Fâtımî Halifesi

Hâkim-Biemrillâh'ın Halep valisi.

Önceleri Halife Azîz-Billâh'ın âzatlısı Mengü Tegin'in gulâm'ıydı. Halife Hâkim-Biemrillâh onu önemli görevlerde denedikten sonra "emîrül-ümerâ, azîzüddevle, tâcül-mille" unvanlarıyla Halep ve çevresine vali tayin etti (Cemâziyelevvel 407/Ekim 1016). Azîzüddevle 2 Ramazan 407 (2 Şubat 1017) tarihinde Halep'e girdi. O yörede ikamet eden be-devî Benî Kilâb kabilesi reisi Sâlih b. Mirdâs ve Bizans İmparatoru II. Basileios ile iyi ilişkiler kurmayı başardı. Azîzüd-

devle'nin bu hareketlerini bağımsızlık için atılmış bir adım olarak değerlendiren halifenin kendine karşı tavrı değiştirdiğini görünce isyan ederek kendi adına hutbe okutup para bastırdı. Halife onu itaat altına almak için üzerine asker sevk edince Bizans İmparatoru Basileios'tan yardım istedi (411/1020). Bizans imparatoru daha yolda iken Hâkim'in öldüğünü öğrenen Azîzüddevle, Basileios'un şehri işgal etmesinden endişe ederek ona yardımına ihtiyacı kalmadığını haber verdi ve geri dönmeyi istedi. Hatta daha da ileri giderek geri dönmeyecek olursa Benî Kilâb ile birlikte kendisine karşı savaşa gireceğini bildirdi. Buna rağmen Basileios Malazgirt'e kadar gelip şehri ele geçince o yöredeki halk korkudan yurtlarını terkederek Halep'e çekildi.

Azîzüddevle Hâkim'in yerine geçen Halife Zâhir'in, kendisine hil'atler göndererek gönlünü almaya çalışmasını Halep'te hâkimiyetini sağlamlaştırmak için iyi bir fırsat olarak değerlendirdi ve kalenin aşağısındaki sarayı müstahkem bir şekilde yeniden inşa ettirdi. Ayrıca kendini korumak maksadıyla çok sayıda gulâmı iç kalede görevlendirdi. Bunlar Türk asıllı Ebû'n-Necm Bedr'in emrindeydiler.

Kahire'de ise iktidar genç halifede deşil halası Sittülmülk'ün (Seyyidetülmülk) elindeydi. Sittülmülk Bedr'e rüşvet ve hediyeler vererek onu Azîzüddevle'yi öldürmeye ikna etti. Eğer bunu başarabilirse kendisini Halep valisi tayin edeceğine söz verdi. Bedr, Azîzüddevle'nin çok sevdiği ve güvendiği Hint asıllı gulâmı Tüzün'ü çeşitli vaatlerle aldatarak efendisini bir gece yatağında uyurken öldürttü (3 Rebiülâhîr 413/6 Temmuz 1022). Kapıda bekleyen Bedr olayla hiç ilgisi yokmuş gibi feryat etmeye başlayınca yetişen gulâmlar Tüzün'ü hemen orada öldürdüler. Bedr durumu gizlice halifeye bildirdi ve Azîzüddevle'nin yerine Halep valiliğine tayin edildi.

Kabiliyetli ve o ölçüde de ihtiraslı bir emîr olan Azîzüddevle felsefe, şiir ve edebiyata meraklı idi. Meşhur Arap şairi Ebû'l-Alâ el-Maarrî *Risâletü's-şâhil ve's-şâhic* ile *Kitâbü'l-Kâ'if* adlı eserlerini ona ithaf etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (nşr. Süheyl Zekkâr), Dimaşk 1403/1983, s. 117; İbnü'l-Adîm, *Zübdetü'l-haleb*, I, 215-221; Suhayl Zakkar, *The Emirate of Aleppo (1004-1094)*, Beirut 1391/1971, s. 59-63; Ali Sevîm, *Selçuklular Tarihi*, s. 27, 208; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), V, 126; Walker, "Sitt-ül-mülk", *IA*, X, 721-722.

ABDÜLKERİM ÖZAYDIN

AZL

(bk. AZİL).

AZM

(bk. AZİM).

AZMİZÂDE MUSTAFA HÂLETİ

(ö. 1040/1631)

Daha çok rubâîleriyle tanınan
divan şairi.

977'de (1570) İstanbul'da doğdu. Sultan III. Murad'ın hocası âlim ve şair Azmî Efendi'nin oğludur. Medrese öğrenimini tamamladıktan sonra Hoca Sâdeddin Efendi'den mülâzım oldu ve 1591 yılında müderrisliğe başladı. İstanbul'un bazı medreselerinde çalıştı ve derece derece yükselerek 1597'de Sahn, 1600'de Süleymaniye müderrisi oldu. Daha sonra kadılığa geçerek 1602'de Şam, 1604'te Kahire kadılığına tayin edildi. Bir süre sonra azledildi. 1606'da Bursa kadısı ol-duysa da devrin meşhur âsilerinden Kallenderoğlu'nun şehre girmesi üzerine kadılıktan ayrıldı. Bir müddet Ahyolu arpalığı ile geçindi. 1611'de tayin edildiği Edirne kadılığında da dört ay kalabildi ve buradan Şam'a gönderildi. İki yıl sonra azledilerek İstanbul'a döndü. 1613'te İstanbul kadılığına getirildi, fakat iki ay kadar kaldığı bu görevden de uzaklaştırıldı. Dört yıl boşa bekledi, Sultan II. Osman'ın tahta geçmesi üzerine sunduğu bir "arz-ı hâl" mesnevisiyle 1618'de Mısır kadılığına tayin edildi, ancak 1619'da yine azledildi. 1623 yılında Sultan IV. Murad'ın cülusunda Anadolu kazaskeri oldu. Bir yıl sonra kendisine Rusçuk arpalığı verilerek bu görevden de alındı. 1627'de Rumeli kazaskerliğine getirildi ve 1629'da emekliye sevk edildi. 26 Şaban 1040'ta (30 Mart 1631) vefat etti; İstanbul Sofular'da oturduğu evin karşısına yaptırdığı mektebin bahçesine defnedildi.

Azmîzâde kaynakların bildirdiğine göre dürüst, âdil, iyilik sever, hoşsohbet ve çok cömert bir insandı. Kâtib Çelebi, Osmanlı tarihinde Kınalîzâde Ali Efendi ile Azmîzâde kadar çok okuyan, araştıran bir âlim daha olmadığını belirtir. Talebesi olan Atâî, öldüğünde kenarlarına tashih notları konmuş ve ayrıca çeşitli notlar kaydedilmiş 4000 kadar kitabı çıktığını yazmaktadır. Zekâsı, yeteneği ve gayretiyle yirmi bir yaşında tahsilini tamamlayarak müderris olmuş, dokuz on